

EKONOMİK VE SOSYAL MECLİSİN YETKİLERİ

Yazan: Prof. Louis DELBEZ

Çeviren Doçent Dr. İlhan LÜTEM

Bu etüdlerin kendisine ithaf edildiği (1) muhterem üstad sosyal meselelere karşı daima büyük bir ilgi duymuştur ve kürsüsü dibinde onu dinliyen talebeleri teknisyen olarak meharetine mi yoksa insana karşı hissettiği alâkaya mı hayran kalacaklarını bilemezlerdi.

Acaba Georges Scelle, vermiş olduğu misali talebelerinden en naçizinin bugün uzaktan takip etmesine ve devletlerarası hukuktan ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar yönünden bahsetmesine müsaade eder mi?

Aşağıdaki bir kaç satır devletlerarası hukukun dahi insanın hizmetine girebileceğini belki tebarüz ettirebilecektir.

Ekonomik ve sosyal meclis, Dumbarton - Oaks tasarısının ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasının bir yeniliğidir. 1919 da buna mümasil bir şey yapılmamıştır. Filhakika, Misak Cemiyete ekonomik ve sosyal sahada geniş yetki tanımıştı, fakat ona bu hususta yardım edecek hususî bir organ teşkilini düşünmemiştir. Bu sahadaki faaliyeti epey faydalı olan Milletler Cemiyeti, bu mevzulardaki teşebbüslerini koordine edecek bir teşekkülden daima mahrum kalmıştı. Bu eksiğin farkında olduğundan bir merkez koordinasyon komitesinin teşkilini teklif eden Bruce raporunu kabul etmişti. Dumbarton - Oaks ve San Fransisco görüşmeleri neticesinde Ekonomik ve sosyal Meclis'e inkilâp edecek olan bu komitedir.

Meclis, üyeliklerden hiçbiri büyük devletlere ait olmamak üzere Genel Kurul tarafından 2/3 çoğunlukla seçilen on sekiz üyeyi ihtiva etmektedir. Her üç senede bir mevcudun üçte biri yenilenmektedir (ilk üç sene için geçici bir hüküm kabul edilmiştir.) Meclisi terkeden üyeler yeniden seçilebilirler. 1947 Kasımında vukubulan İkinci Genel Kurul toplantısında, Arjantin, Antlaşmada değişiklik yapılmak suretiyle üyelerin adedinin on sekizden yirmi dörde çıkarılmasını teklif etmişti. Buna sebep olarak da Meclisin vazifelerinin çokluğunu, Birleşmiş Milletlerde üye adedinin

---

(1) Bu etüd, Georges Scelle'e armağan edilen iki ciltlik eserde yayınlanmıştır. La technique et les principes du droit public cilt 1. sayfa 213 v. d.

artmasını ve bilhassa beş büyük devletin otomatik olarak daima yeniden seçildiğini, sair devletlerin geri kalan on üç üyeliği paylaşmak durumunda kaldıklarını göstermişti. Vukubulan münakaşa esnasında, Genel Kurul çoğunluğunun Antlaşmada bir değişiklik yapılmasını arzu etmediği ve her halde mevsimsiz addettiği meydana çıktı. Arjantin de teklifini geri aldı. Fakat 1948 Eylülünde yeniden ortaya attı. Chaillot Sarayında vukubulan uzun münakaşa 1947 de olduğu gibi bir neticeye varılmadan sona erdi.

Meclisin üyesi bulunan on sekiz devlet aynı menşe ve aynı kudretlere sahiptirler. Tamamen müsavi esaslara istinad eden bu teşekkül şayanı dikkattir. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının üç meclisinden yalnız Ekonomik ve Sosyal Meclis bu durumdadır. Malûmdur ki Güvenlik Meclisi meşhur veto ile mücehhez beş daimî üyeyi ve Vesayet Meclisi bu sefer vetosuz olmak üzere, vesayet altında ülke idare etsinler etmesinler beş büyük devleti mecburen ihtiva etmektedir. Mesele, Ekonomik ve Sosyal Meclisin kuruluşu münakaşa edilirken büyük devletlere devamlı bir temsil sağlamak ve üyelik sıfatını iktisadî mevkiin önemine tâbi tutmak dolayısıyla bahis mevzuu edilmisti. Fakat Konferansın 11/3 No. lu komitesi bu önemi takdir etmenin fevkalâde güç olacağını ve en iyisi bu meseleyi Genel Kurulun halletmesine bırakmanın daha iyi olacağını kararlaştırmıştı. Mamafih, yüksek bir iktisadî potansiyele malik devletlerin Mecliste aralıksız olarak temsil edilcekleri zmnem kabul edilmiştir. Bunun içindir ki "derhal" yeniden seçilebilme Antlaşmaya formel olarak ithal edilmiştir (Madde 61, paragraf 2). Genel Kurul bu tavsiyeye daima ittiba etmiştir. 1946 da Amerika Birleşik Devletlerini, 1947 de ise Rusya ve Büyük Britanya'yı yeniden seçmiştir. San - Francisco'da Ekonomik ve Sosyal Meclis sinesinde büyük devletlerin üstünlükleri garanti edilmek istenilmemiş ise, bu Meclisin hukuken tahdit edilmiş yetkilere sahip olacağındandır. Mevcut ve oy veren üyelerin çoğunluğu ile ittihaz edilen ve binaenaleyh kolaylıkla elde edilen Meclis kararları kendiliklerinden icraî tesiri haiz olmayacaklardır (Madde 67, paragraf 2). Genel Kuruldan neşet eden Ekonomik ve Sosyal Meclis ancak bu Kurulun otoritesi altında çalışabilir (Madde 60) ve kararlarının onun tasvibine iktiran etmeleri lâzımdır (Madde 62, paragraf 3; madde 63 paragraf 1; madde 66).

Hakikatte (terimin sarîh bir mânası olmadığı 67. madde istisna edilmek üzere) Antlaşma, Ekonomik ve Sosyal Meclis dolayısıyla "karar" kelimesini hiç bir zaman kullanmaz ve ona izafe ettiği yetkiler daha ziyade istişarî mahiyette yetkililerdir.

Bunun gibi, Meclis, Genel Kurula etüdler, raporlar ve sözleşme projeleri sunabilir (Madde 62 paragraf 1 ve 3). Genel Kurula ve devletlere tav-

siyelerde bulunabilir (Madde 62, prag. 1). Güvenlik Meclisine bilgi verebilir ve yardım edebilir (Madde 65). Yardım, bilgi verme, tavsiyede bulunma.... bütün bu terimler bizatihi karar alma kudretini hariç kılmakta ve bu durum 60 ıncı maddede ilân edilen prensibe tamamen de uymaktadır. Yalnız, devletlerarası hukuk lisanının "tavsiye" ve "karar" kelimeleri arasında daha sarıh ve herkes tarafından kabul edilen bir farkı belirtmemesi şayanı teessüftür.

Bu terimlerden terminoloji sahasına yeni ithal edilen birincisi hususiyecinin tamamen yabancı olup doğrusu istenirse iç kamu hukuku bilginleri tarafından kabul olunan hukukî tasarruflar hierarşisinde de mevcut değildir. Buna mukabil idare hukuku hukuken mecburî tek taraflı bir irade tezahürü olan "karar" kelimesine bizi uzun zamandanberi alıştırmıştır. Bu sebeple, bir "tavsiyenin", ahlâkî veya siyasî kıymeti ne olursa olsun hukukî bir vecibe doğurmıyacağında ve mecburî bir icrayı gerektirmeyeceğinde Fransada herkes mutabıktır. Aksine bizde bütün hukuksınaslar bir "karar" ın hukukî tesirler husule getireceğini, icraî bir vasfı olduğunu ve muhataplarına empoze edileceğini kabul ederler. Veto hakkındaki Yalta tekliflerine değişiklik talebimizi bu fark üzerine inşa etmiştik. Fakat Anglo-Saksonlar bizim lojik ciddiyetimizi haiz değillerdir ve tavsiye kelimesini en değişik mânalarda kullanmaktadırlar: bazan davet'n sinonimi olarak, bazan emredici anlamında ve emir'in sinonimi olarak. Böylelikle, VI. Bölümün kadrosu içinde arabulucu organ vazifesini ifa ettiğinde Güvenlik Meclisinde hakikî yetkilerin ne olabileceğini insan kendi kendine sormaktadır. Fransızca şayet diplomatik lisan olarak kalmış olsa idi bu nevi meseleler zuhur etmezdi.

Bizim teklif ettiğimiz tefsir tarzı yalnız Antlaşmanın metnine istinat etmemektedir. Hazırlık çalışmalarına da uygundur. Dumbarton-Oaks tasarısı kurulacak müessesenin belli başlı organları arasında Meclisi saymıyor ve onu sadece Genel Kurulun tâli bir organı olarak mütalâa ediyordu. Ancak San - Francisco'dadır ki büyük devletler (bir çok delegasyonların talebi üzerine) bu Meclisin, büyük organlar arasında sayılmasını kabul etmişlerdir. Fakat böylece, tasarının umumî hatları terkedilmemiş ve Meclis, kendisini kuran ve işleminin mes'uliyetini yüklenen Genel Kurula sıkı bir şekilde tabi kılınmıştır.

Prensip bakımından bu tâbiyet kaydı mevcut kalmak üzere E. S. M. pratikte pek geniş bir yetkiye maliktir. Bu yetki fiiliyatta, Antlaşmanın 55 inci maddesinde Birleşmiş Milletlere "in globo" tanıdığı ve iktisadî, sosyal, sıhhat, kültür ve eğitim alanlarında insanlığın terakkisini elde etmeğe çalışan iktisadî ve ekonomik yetki ile kaynaşmaktadır. Filhakika

Antlaşmanın bu mevzua tahsis edilmiş IX Bölümünün son maddesi olan 60. madde bütün bu vazifelerin Genel Kurula ve onun otoritesi altında E. S. M. sine tevdi edildiğini tasrih eder.

Demek ki, teşkilâtın bu sahada isdar ettiği hükümler, sonunda, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının bir nevi iktisadî ve sosyal meseleler bakanlığı olan E. S. M. sine tevcih ediliyorlar. Bu nevi meselelerin insanların hayatı ve devletlerin siyaseti üzerine o derece tazyik icra ettiği bir zamanda E. S. M. e düşen birinci derecede rol kendiliğinden anlaşılır.

18 ler Meclisinin, sayılması dahi insan muhayyilesini yoran bu derece ağır bir vazifeyi başaramıyacağı bedihîdir.

Bu Meclis ancak bir yüksek merci, dünya iktisadî armatürünün temelinde bulunan ikinci derecede teşekküllere ilham kaynağı olacak, onlara malûmat verecek, nasihatte bulunacak bir yüksek genel kurmay olarak tasavvur edilebilir.

Antlaşma da Meclisin rolünü aynı şekilde anlamıştır.

Keyfiliğe ve hayale kapılmadan pozitif hukuk bu şekilde sistematize edilebilir. Antlaşma, E. S. M. i evvelâ, önceden mevcut milletlerarası müesseselerin faaliyetini birleştirmek ve ahenkleştirmekle vazifeli kılmıştır.

İkinci olarak ona, kendisinin veya tâli organlarının vasıtası ile ekonomik ve sosyal terakkiyi hızlandırma görevini vermiştir.

Nihayet ve bilhassa ana hürriyet ve insan haklarına hürmeti sağlamak vazifesini yüklemiştir.

Demek ki E. S. M. aynı zamanda bir koordinasyon organı, bir terakki organı ve bir himaye organı olarak tasavvur edilmiş ve bu gayelere erişmek için gerekli yetkilerle mücehhez kılınmıştır. Onun bu üç veçhesini izaha gayret edelim.

I

KOORDİNASYON ORGANI OLARAK EKONOMİK VE SOSYAL MECLİS

Antlaşma IX. ve X. bölümlerinde, milletlerarası müesseselerin Birleşmiş Milletler Teşkilâtını tamamlamaları meselesi ile oldukça uzun bir şekilde ilgilenmektedir. Zaten bu yeni bir fikir de değildir. Milletler Cemiyeti Misak'ı 24 üncü maddesi ile önceden kurulan bütün milletlerarası büroları "Cemiyetin otoritesi altına" koyuyordu. Fakat bu hükmün hiç bir aksi olmadı. Bir çok devletler hükme uymayı reddettiler ve Milletler Cemiyeti ancak, pek büyük ilgi arz etmeyen bir kaç teşekkülü bir araya getirebildi (6 büro ve üç enstitü) sıkı bir tâbiyet düşüncesi ilgilileri ürküt-

müştü. Bu sebeple 1945 senesinde, eski misal göz önünde tutularak, teşkil edilecek bağın çok daha yatkın olmasına, gözetilen müesseselerin Birleşmiş Milletler Teşkilâtının her bakımdan dışında kalmalarına ve onun "organ" ları halini almamalarına karar verilmiştir. Böylece istiklâlleri muhafaza altına alınmış mevcut milletlerarası teşekküllerin iştiraklerinde pazarlığa başvurmayacakları umuluyordu. Erişilmek istenilen gaye bu idi. Gayeye varmak için hukukî yol ise şu olmalı idi: Misakın basit ve otoriter hal tarzı yerine her teşekkül ile Birleşmiş Milletler Teşkilâtı arasında serbestçe görüşülecek ferdi ve yatkın anlaşmalar sistemini ikame etmek. Antlaşma bu yolu seçmiştir. Ekonomik ve Sosyal Meclise sözü geçen anlaşmaları müzakere ve akit sonra da Genel Kurula tasvip ettirmek vazifesi yüklenmiştir. (Madde 63 prag. 1).

Meclisin milletlerarası müesseseler muvacehesindeki yetkileri bütün hallerde aynı değildirler. Halen münakaşa edilen bir mesele olmakla beraber Antlaşmanın değişik müesseseler arasında bir tefrikte bulunduğu ve onları üç kategori üzerinden mütalâa ettiği anlaşılmaktadır.

Birinci kategori 57. maddenin 1 inci paragrafının derpiş ettikleridir. Bunlar en önemli hükümetler arası teşekküllerdir. Bütün hükümetler arası teşekküller gibi temellerinde milletlerarası bir antlaşma mevcuttur. Diğer taraftan mezkûr antlaşma kendilerine ekonomik ve sosyal sahada geniş yetkiler bahşetmiştir. Tâbir caizse bunlar belli başlı müesseselerdir. Misali: O. İ. T.

Mevcudiyeti 57 ve 63 maddelerin yakınlaşmasından neşet eder gözüken ikinci kategori daha az önemli hükümetlerarası teşekkülleri ihtiva eder. Şüphesiz bunların da devletlerarası bir mahiyetleri vardır ve onlar da milletlerarası bir anlaşmaya istinat ederler fakat yetkileri özel ve pratik bakımdan teknik mahiyettedir.

Misal: Dünya Posta Birliği. Doktrininin bir kısmı bunlara milletlerarası şahsiyeti reddeder ve bir çok devlete müşterek organlar nazarı ile bakar. Bunlara da ikinci derece müesseseler diyebiliriz. Nihayet 71. maddenin derpiş ettiği 3 cü kategori hükümetdışı teşekkülleri ihtiva eder. Bunlar bir anlaşmaya istinat etmezler, kendilerine hususî teşebbüs vücut verir ve faaliyet sahaları bakımından millî veya milletlerarası olabilirler.

Pratik bakımdan Birleşmiş Milletler Teşkilâtı için hakikî ilgi arzeden müesseseler bu üçüncü kategoriyi teşkil eden müesseselerdir. Tip: Sendikalar Dünya Federasyonu.

Antlaşma, Ekonomik Konseye, belli başlı müesseselerle temasa geçerek onlarla bir anlaşma akdetmek vecibesini tahmil etmiştir. 57 inci madde bu nevi müesseselerin Birleşmiş Milletler Teşkilâtına "bağlı olduk-

larını" işaret eder. Bu işaret bir emir ve vecibe ihtiva eder mahiyette tefsir edilmek lâzımdır. Anlaşma vukubulursa bahis mevzuu müesseseler Birleşmiş Milletler Teşkilâtının ihtisas ajanları halini alacaklardır. 57 nci maddenin değil de sadece 63. maddenin derpiş ettiği ikinci derecede müesseseler bakımından Meclis serbestliğini muhafaza etmektedir. 63 madde Meclis "anlaşmalar aktebilir..." demektedir. Burada bir ihtiyar mevcuttur. Meclis böyle bir müessesenin, kategoriye iştirakinin Birleşmiş Milletler Teşkilâtı bakımından bir önemi olup olmayacağını takdir edecek ve lüzumlu gördüğü takdirde onunla temasa geçecektir. Müessese teklif olunan anlaşmayı kabul ederse o da ihtisas ajanları sırasına geçecektir.

Nihayet Meclis, üçüncü kategoriye mensup topluluklar, hükümet-dışı teşekküller bakımından da mümasil bir takdir yetkisini haizdir. Onları ihmal edebileceği gibi faydalı görürse 71. maddenin ifade ettiği gibi kendilerine "danışılabilir" de...

Anlaşmalar sayesinde Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın ihtisas ajanları halini almış olan ilk iki kategoriye mensup müessese'ler madde 62, paragraf 2 ve madde 64 tarafından tesbit edilen rejime tâbidirler. Meclise muntazaman raporlar yollayacaklardır. Meclis onlarla istişarede bulunacak faaliyetlerini koordine edecek ve onlara tavsiyelerde bulunacaktır. Hattâ bu işbirliği daha sıkı bir şekilde tezahür edebilir ve ihtisas müesseseleri oy hakkı olmaksızın Meclisin görüşmelerine iştirak edebilirler (Madde 70).

Aksine, Meclis, ihtisas müesseselerinin görüşmelerine iştirak edebilir. Üçüncü kategoriye mensup müesseseler, Meclis tarafından, 71. madde çerçevesi dahilinde kendilerine danışılmasını kabul ederlerse "istişari organ" statüsünü alırlar, yani bazı şartlar tahtında kendilerini Meclis'te dinletebilirler. Bu çok yakın sistem mükemmel bir şekilde tatbik edilmiş ve Meclis gerek 63. madde gerekse 71. madde prosedürünü tatbik ederek bir çok müessese ile temas tesis etmiştir. 1946 senesi içinde milletlerarası müesseselerin en eskisi olan O. İ. T. ile O. A. A., UNESCO ve O. A. C. I. ile anlaşmalar akdetmiştir. Malûmdur ki O.İ.T. Versailles Antlaşmasının XIII. kısmı ve sair barış antlaşmalarının buna tekabül eden kısımları tarafından kurulmuştur. Fakat tedricen antlaşmalardan sıyrılmış ve kendine has bir hayata sahip olmuştur. Hattâ XIII. kısmın 41 maddesine "O. İ. T. Anayasası" adı verilmiştir. Bu sebeple 1939 da, Versailles Antlaşması ve 1919 da akte edilen sair antlaşmalar Hitler tecavüzü dolayısıyla sakıt olunca bu durum O.İ.T. ye halel getirmemiştir. Teşkilât Amerikaya iltica etmiş ve 26. toplantısını Filadelfiya'da, müttefiklerin Normandiyaya çıkışları arifesinde 1944 te yapmıştır.

Bir sene sonra, zafer elde edilince, 27. toplantısı Paris'te vukubulmuştur. Ancak bir güçlük mevcuttu. O da, O.İ.T. nin Milletler Cemiyetinin bir şubesi olması ve kendisini Cemiyete bir çok bağlarla bağlamış olması idi.

Mecburen O.I.T. yi Milletler Cemiyetinin ortadan kalkması ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtının doğuşuna adapte etmek lâzımdı. O.I.T., hâdiselerin gidişini sezerek daha 1944 te, Filadelfiya'da resmî bir demeç ile iktisadî meseleler ile görevli teşekküllere işbirliğini teklif etmişti.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı kurulduktan sonra, 1945 te toplanan Paris Konferansında bir seri değişiklik teklifleri kabul olunarak O.İ.T. anayasasından Milletler Cemiyetine bütün atıflar çıkarıldı. Diğer taraftan bir değişiklik teklifi: O.I.T. nin "ihtisas görevlerini ifa eden devletler umumî hukuku faaliyetlerini koordine vazifesini yüklenmiş umumî mahiyette her milletlerarası teşekkül ile "işbirliğinde bulunacağı hükmünü koyuyordu. Bu teşekkül temsilcilerinin oy hakkı olmaksızın O. İ. T. nin müzakerelerine iştirak edeceklerini de derpiş ediliyordu. Garip bir üslûbu olan bu metin Antlaşma hükümlerine cevap veriyor ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ile yapılacak bir anlaşmaya hukukî bakımdan yol açıyordu. Bu anlaşma kolaylıkla vukubulmuştur.

Milletler Cemiyeti faaliyette bulunmadığı ve kendisi ile hiç bir hukukî bağa sahip olmadıkları bir anda teşekkül eden O.A.A., UNESCO ve O.A.C.I. için aynı mesele varid değildi. Bir kaç ay fark ile Birleşmiş Milletler Teşkilâtının çağdaşı olan aynı atmosfer içinde ve aynı mülâhaza ile teşkil edilen bu müesseselerin Birleşmiş Milletler Teşkilâtı çerçevesine girmeleri ve onun ihtisas ajanı olmayı kabul etmeleri tabii idi. Hakikatte onlara Birleşmiş Milletler Teşkilâtı destek olmuştur ve önderliği lüzumlu idi.

O.A.C.İ. nin bağlanması hususunda bir güçlük belirdi: Malûmdur ki Birleşmiş Milletler Teşkilâtı İspanya'yı teşkilât sinesine almamakla iktifa etmemiş, ihtisas müesseseleri dahil bütün teşekküllerden ihraç etmeyi de kararlaştırmıştı. İmdi, İspanya O.A.C.I. ye dahil edildi. Meclis, O.A.C.I. ile yapılacak anlaşmayı onun İspanyayı ihracı şartına bağlı kıldı. O.A.C.İ. bunu kabul etti ve 1947 senesinde, mayıs ayında bir değişiklik yaparak Meclis'e tavizde bulundu ve anlaşmanın akdi kaabil oldu.

Filiyatta İspanya delegasyonu O.A.C.I. nin çalışmalarına artık iştirak etmiyorsa da İspanya hükûmeti hukuken hâlâ müesseseye dahildir, çünkü O.A.C.İ. nin kabul ettiği değişiklik ancak yirmi sekiz devletin tasdikinden sonra yürürlüğe girecekti. Halbuki şimdiye kadar ancak sekiz devlet tasdikte bulunmuştur. Bu sebeple Meclisin Cenevrede 1948 Ağusto-

sunda vukubulan 7 nci toplantısı esnasında Rus delegasyonu O.A.C.İ. ile Birleşmiş Milletler Teşkilâtı arasındaki anlaşmanın değışikliğin tasdikine kadar feshedilmesini istedi. Rus teklifi reddedildi ve O.A.C.İ. ihtisas ajan-sı sıfatını muhafaza etti.

1947 senesi içinde: O.M.S., Dünya Posta Birliği, Milletlerarası Tele-komünikasyon Birliği, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ve Mil-letlerarası Para Fon'u ile de sair anlaşmalar vuku bulmuş ve tasdik edil-miştir. Her ne kadar Banka ve Para Fon'u dolayısıyla bazı itirazlar ol-muşsa da Genel Kurul bu anlaşmaları (aynı senenin) Kasım ayında tasvip etmiştir.

Rusya, diğerlerinden epey farklı olan ve (Banka'ya ve Para Fon'una taallük eden anlaşmaların bu iki müesseseye hususî imtiyazlar sağladığı-nı ve Antlaşmayı ihlâl ettiklerini ileri sürmüş, hattâ bu müesseselerin Amerika Birleşik Devletleri oyların üçte birine sahip bulunduğundan mil-letlerarası olmayıp millî müesseseler oldukları iddiasında bulunmuştur.

Rus delegesi Hollandaya verilen borç misalini ortaya atmış ve bunun Endonezyadaki harbi finanse etme gayesini güttüğünü söylemiştir. Ma-mafih çoğunluk anlaşmaların, Antlaşmayı ihlâl etmediklerini ve özel ma-hiyetleri dolayısıyla Banka'ya ve Para Fon'una diğer ihtisas müessesele-rine olduğundan daha fazla bir serbesti tanınmanın doğru olacağı fikrin-de bulunmuştur. Sonunda Banka ve Para Fon'u kabul edilmişlerdir.

Halen Birleşmiş Milletlerin dokuz ihtisas ajansı mevcuttur. Diğer taraftan 71. madde de ilgi çekici bir surette tatbik edilmiştir.

Meclis, gerek siyasî kuvvetleri ve ahlâkî şümulleri gerekse teknik bilgileri bakımından metin'de derpiş olunan hükümet-dışı teşekküllerin hakikatte fevkalâde mühim olduklarını anlamakta gecikmemiştir. Bu se-beple onlarla temasa geçmeğe karar vermiş ve kendi sinesinde O.N.G. adı verilen bir özel komite teşkil etmiştir. Bu komite bir çok talepler karşısın-da kalmış (yüzden fazla) ve bir ayıklamanın lüzumlu olduğunu görmüş-tür. Meclise üç kategori derpiş etmeyi teklif etmiştir.

A — denilen birinci kategoriye mevzuları Meclisinkilerle aynı olan ve temsil ettikleri mntakaların ekonomik ve sosyal hayatını ifade eden teşekküller girecektir.

Bunlar Konseyin alenî celselerine müşahitler yollamalarını, bilhassa kendileri için teşkil edilecek daimî komisyona fikir danışmalarını ve bu komisyonun tavassutu ile Meclis tarafından dinlenilmelerini mümkün kı-lacak avantajlı bir istişarî statüye sahip olacaklardır.

Meclis, O.N.G. komitesinin tekliflerini kabul ederek muayyen bazı te-şekküllerin A kategorisine dahil olmalarını tasvip etti. Bunların adedi ha-

len dokuz olup içlerinden en önemlisi Dünya Sendika Federasyonudur. Bu teşekkülün ehemmiyetine istinad ederek kendisine sunulan statüyü kabulde bazı güçlükler çıkarması şayanı dikkattir. Teşekkül Daimî Komisyonun tavassutu olmaksızın doğrudan doğruya Meclis'e hitap etmek hakkını talep etmiştir. M. Léon Jouhaux ve Rus delegesi bu tezi hararetle müdafaa etmişlerdir. Bu takdirde Dünya Sendika Federasyonunun, Antlaşmanın sadece ihtisas müesseselerine tanımış olduğu Meclis çalışmalarına iştirak hakkına sahip olacağı kendilerine hatırlatıldı. Mamafih, federasyonun bir meseleyi doğrudan doğruya Meclis gündemine kaydettirebileceği fakat şifahî bir beyanda bulunamayacağı kabul edildi. Bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri A kategorisine dahil bütün O.N.G. lerin aynı hakka sahip olmalarını ve statülerinin bir insicam arzemesini teklif etti ve teklifi kabul olundu.

B denilen ikinci kategori'de mahdut yetkiyi haiz ve Meclis faaliyetinin ancak bir kısmını ilgilendiren teşekküller girecektir. Doğrudan doğruya Meclis ile temas edemeyecekler önce, bunun için kurulacak bir komiteye müracaat edeceklerdir. Halen 59 teşekkül bu statüyü haizdir ve bu 59 arasından ancak dördü milletlerarası mahiyeti haiz değildir.

Nihayet, C — denilen üçüncü kategoriye, gayeleri kamu efkârını aksettirmek ve bilgi yaymak olan teşekküller, girecektir. Statüleri bir evvelkinin aynıdır. Şimdiye kadar, içlerinde milletlerarası Rotary'de bulunan beş teşekkül bu kategoriye kabul edilmişlerdir.

II

MUHARRİK ORGAN OLARAK EKONOMİK VE SOSYAL MECLİS

Meclisin bizzat kendisinin doğrudan doğruya ekonomik ve sosyal terakkiyi geliştirmesini teminen bir yandan gerekli teşkilâta, diğer yandan ise hukukî yetkilere sahip olmasına dikkat edilmiştir.

A. — Meclisin teşkilâtı iki taraflıdır. Aynı zamanda geçici siyasî mahiyeti haiz tâli teşekküller, 68. maddeye istinaden kurulan komisyonları ve teknik ve idarî mahiyette devamlı yardımcı organlar 101. inci madde, paragraf 2. nin derpiş ettiği büroları ihtiva eder.

Meclis Genel Kurula müracaat etmeden faydalı addettiği komisyonları bizzat kendisi teşkil eder. Umumiyetle bu komisyonlar istişarî organlardır. Fakat Meclisin onlara yetkilerinden bir kısmını devretmesi mümkündür. Bu takdirde devletler ile temasa geçebilirler. Bu, Meclisin sosyal meseleleri komisyonunun veya ekonomik meseleler ve iş komisyonunun vermiş oldukları vekâletlerin lâfzından anlaşılır.

Komisyonların kendileri de tâli komisyonlar kurabilir.

Bunun gibi Meclis, İnsan Hakları Komisyonunu üç tâli komisyon teşkile yetkili kılmıştır. Bunlardan birincisi basın serbestisine, ikincisi azınlıkların himayesine ve üçüncüsü dil, din ve sosyal fark gözetmelerin lâğvına taallük etmektedir. (Birleşmiş Milletler) Genel Sekreter bürolarını buna göre ayarlamıştır. Emrindeki sekiz genel sekreter yardımcısından ikisi sırf ekonomik ve sosyal meselelere bakmaktadır. Bundan maada bir ekonomik işler dairesi ve insanî ve sosyal meseleler dairesi mevcuttur. Tanınmış bir iktisatçı olan Glasgow Üniversitesi eski profesörlerinden M. David Owen birinci dairenin ve Sorbonne eski profesörlerinden M. Langier ikincisinin idarecileridir.

B. — Antlaşmanın, E.S.M. si mücehhez kıldığı hukukî yetkiler 62 ve 66. maddelerde sayılmıştır. Bunlar icraî, istişarî ve teşebbüsü ilgilendiren yetkililerdir.

E.S.M. evvelâ, Genel Kurulun ekonomik ve sosyal sahada icraî organıdır. Genel Kurulun kendisine yapacağı tavsiyelere uyar ve tatbiklerine çalışır (m. 66).

İkinci olarak bir istişare organıdır ve bu sıfatla etüdler ve raporlar hazırlar. Bu etüd ve raporlar kendisinden talep edilebileceği gibi bunları kendiliğinden de hazırlayabilir (madde 62, parag. 1). Nihayet geniş bir teşebbüs yetkisini haizdir ve bu yetkiyi Genel Kurula ve devletlere tavsiyelerde bulunarak kullandığı gibi sözleşme tasarıları hazırlayarak milletlerarası konferanslar tertipliyerek de istimal edebilir (madde 62, parag. 2 ve parag. 4).

Milletlerarası faaliyetin iktisadî sosyal sahadaki muharrik kuvveti olma yönündeki vazifesi bilhassa bu sonuncu yetkide tezahür eder. Meclisin bu milletlerarası konferanslara sözleşme tasarıları sunabileceği hakkında bir sarahati haiz değildir. Fakat meseleyi herhalde müsbet yönde cevaplandırmak lâzımdır.

Tavsiyelerde bulunabilme hakkının, antlaşmaların imzalanmasını ve tasdikini tavsiye hakkını da ihtiva etmesi gerekir. Fıiliyatta sözleşmeler sekreterlikçe Meclisin komisyonları ile ve muhtemelen ihtisas müesseseleri ile münasebetlerde bulunarak hazırlanacaklardır.

Birleşmiş Milletler üyeleri bu tasarıları teşriî organlarına tevdi etmeğe sarahaten mecbur değildirler. Fakat 55 inci maddede derpiş olunan gayelere erişmek için beraberce ve ayrı olarak Teşkilâtla işbirliğinde bulunmalarını kendilerinden talep eden 56. madde bu nevi bir vecibeyi ihtiva eder mahiyette tefsir edilebilir.

Görülüyor ki 62 ve 66. maddelerden neşet eden yetkiler oldukça geniş

bir saha ihtiva etmektedirler. Daha ileri gidilerek E.S.M. e iktisadî mahiyetteki milletlerarası anlaşmazlıkları tetkik etmek ve müşahedelerini devletlere bildirmek yetkisi tanınabilir mi? Mesele, Meclisin altıncı toplantısı esnasında Yugoslavya'nın beklenmedik bir tarzda E.S.M. e havale ettiği ve onun Amerika Birleşik Devletlerinden altın ihtiyatlarını geri istemesine taallük eden talebi dolayısıyla mevzubahis olmuştur. E.S.M. sineinde biri geniş biri tahdidî olmak üzere iki tez belirmiştir.

Birinci tez müdafileri, Antlaşmanın 62. maddesinin Meclisin tavsiye ve yetkisine taallük eden ifadesinin tahdidî olmadığını ve bu tefsirin iktisadî işbirliğine taallük eden umumî prensiplerden bahseden 55, 56 ve 60 madde metinleri ile kuvvetlendiğini; aynı şekilde ifadede bulunan 10. maddeye istinaden Genel Kurulun değişik üye devletlere tavsiyelerde bulunmuş olduğunu; bir devlet tarafından vuku bulacak şikâyetin bütün Birleşmiş Milletler Teşkilâtı üyelerini ilgilendirebileceğini cezrî anlaşmazlıklar müvacehesinde Meclis kendisini yetkisiz ilân ederse prensip beyanları ile iktifa edip görevini yerine getirmeyeceğini ileri sürmüşlerdir.

İkinci tez müdafileri, San-Francisco'da E.S.M. in umumî mahiyette tavsiyelerde bulunacağı derpiş edildiğini, hususî mahiyette anlaşmazlıklarda hakem olamayacağını ve zaten Antlaşma, anlaşmazlıkları halledecek organlar olarak Genel Kurul, Güvenlik Meclisi, Adalet Divanını saydığını E.S.M. si bahis mevzuu etmediğini hatırlatmışlar, bu hukukî mülâhazalar dışında, E.S.M. e bu nevi meselelerin tetkikini tevdi etmenin pratik mahzurları haiz olabileceğini çünkü iç teşkilâtının müsait olmaması bir yana ekser anlaşmazlıkların girift bir mahiyet arzemesi dolayısıyla yetkisinin hududunu aşabileceğine halbuki antlaşmaya göre bu hududun tamamen iktisadî ve sosyal olduğuna işaret etmişlerdir.

E.S.M., iktisadî komitesini kendisine bir karar tasarısı hazırlamakla vazifelendirmiş bu komite ise E.S.M. sin hususî mahiyetteki anlaşmazlıklarda yetkisizliğini ve ferdin mütalâa edilen devletlere tavsiyelerde bulunamayacağını sarahatle belirtmiştir.

Bu, Amerika Birleşik Devletlerinin kuvvetle müdafaa ettikleri tahdidî tezin zafer kazanması idi.

Fakat E.S.M. istikbali düşünerek komite tasarısını "in terminis" benimsemekten kaçınmıştır. Bahis konusu anlaşmazlığın ortaya koyduğu hukukî meseleler dolayısıyla bu mevzuda yetkisizliğini ilân ile iktifa etmiş fakat kendi umumî yetkisini ilgilendiren bir prensip beyanından kaçınmıştır. O kadar ki E.S.M. in bir uzlaştırma organı olarak mütalâa edilip edilmeyeceği veya hiç değilse Birleşmiş Milletler Teşkilâtına üye devletlere ferdin hitap edip edemeyeceği meselesi bugün dahi varittir.

Zaten güçlük bilhassa, E.S.M. in devletler ile doğrudan doğruya münasebetlerinde ortaya çıkmaktadır. Filhakika 62. madde iki vesile ile 3 ve 4. paragraflarında Meclisin kudretini "yetkisi dahilindeki meselelere" inhisar ettirmektedir. Bu ifadenin mânası nedir?

Önce, mütalâa edilen iktisadî veya sosyal meselelerin mahiyetine işaret edebilir, bu ise E.S.M. in faaliyet sahasından, Güvenlik Meclisine tahsis edilmiş olan sırf siyasî meseleleri hariç kılmak demektir. Bu bakımdan bir meselenin tamamen iktisadî veya sosyal bir mesele olup veçhe değiştirmesi ve tevlit ettiği neticeler dolayısıyla sonradan siyasî mahiyet arz edebileceğine işaret etmek lâzımdır. Barışı ilgilendiren bir tehlike mevcut olur olmaz mesele ile ancak Güvenlik Meclisinin iştigal yetkisini haiz olduğu sarihtir. Fakat 62. maddedeki ifadenin başka bir amacı da olabilir ve bu sefer E.S.M. in Birleşmiş Milletlerin sair organları karşısındaki değil fakat devletlere karşı olan yetkisini hedef tutabilir.

Bu takdirde ortaya çıkan mesele, Meclis faaliyetinin ekonomik ve sosyal sahaya münhasır kalmakla beraber prensibi Antlaşmanın 2. maddesinin 7. paragrafında isdar edilmiş olan devletlerin "millî yetkisi" ile çatışıp çatışmayacağı meselesidir. Filhakika, Antlaşmanın kadrosu dahilinde münhasır saha def'inin Birleşmiş Milletler Teşkilâtının siyasî yetkisine olduğu kadar iktisadî sosyal yetkisine karşı da dermeyan edilebileceği şüphe götürmez. Durum Milletler Cemiyeti Misakında başka türlü idi. Burada 15. maddenin 8. paragrafı arasına sıkışmış olan devletlerin "münhasır yetki" defileri sadece ara bulma prosedürünü ilgilendiriyordu. Dumbarton-Oaks tasarısı da bu def'in zor kullanmayı gerektirecek tedbirler müstesna olmak üzere ancak barış yolları ile anlaşmazlıkları hal prosedürüne karşı dermeyan edilebileceğini tasrih etmişti. Fakat Antlaşma başka bir hal tarzını benimsemiştir. Devletlere tahsis edilmiş sahanın korunması anlaşmazlıkların barış yolları ile halline taallûk eden bölümde değil fakat metnin başında Teşkilâtın amaç ve prensiplerine tahsis edilen birinci bölümde bulunmaktadır. Böylelikle korunma maddesi, teşkilâtın temel prensiplerinden biri olarak belirlemekte ve Antlaşmanın bütün hükümlerine: siyasî hükümlere olduğu kadar iktisadî ve sosyal hükümlere de kabili tatbik bulunmaktadır. Korunma maddesinin böyle geniş bir şekilde anlaşılması şayanı dikkattir. San-Francisco görüşmelerine iştirak edenler bu genişletmeyi şuurla yapmışlardır. O kadar ki konferansın mesele karşısındaki görüşü anlaşılınca teknik komiteler arasında yapılan iş bölümünü gözden geçirmek icabetmiştir. Anlaşmazlıkların barış yolları ile hallini tetkik edecek olan 111/2 No. lu Komite'den münhasır saha meselesi alınarak amaç ve prensipleri kaleme almakla görevli 1/1 No.lu Komiteye

tevdî edilmişti. Hattâ geçmişte siyasî mahiyette meseleler vesilesi ile dermeyan ve lâğvı düşünülen münhasır yetki def'inin Birleşmiş Milletler Teşkilâtına verilen bu yeni iktisadî - sosyal yetkiler dolayısıyla muhafaza edilmiş olduğuna inanmak için sebep vardır.

Milletlerarası teşkilâtın faaliyet sahasının bu genişletilmesi önünde devletler kendi millî sosyal hayatlarını korumayı temin etmek arzusunun hissetmişleridir.

Her sahada, hatta iktisadî ve sosyal sahada iç meseleler ile milletler arası meseleler arasında bir tefrik yapmanın mümkün olmasını istemişler ve bu isteklerini kabul ettirmişlerdir. Bu takdirde bir mesele ortaya çıkmaktadır. Acaba iktisadî ve sosyal sahaya giren mevzular hayat seviyelerinin yükseltilmesi tam çalışma, ferdi hürriyetlere hürmet v.s. inkâr götürmeyecek şekilde iç sahaya dahil ve bizatihî millî meseleler değil midirler?

Bu takdirde Genel Kurulun ve İktisadî Meclisin bunları düzene bağlama hususundaki iddiaları iç meselelere yersiz bir müdahale, devletlerin 2. maddenin 7. paragrafına istinaden karşı koymağa hakları olacak bir müdahale teşkil etmeyecek midir?

Nihayet, Birleşmiş Milletler Teşkilâtına tevdi edilmiş bu büyük iktisadî ve sosyal yetkiler bütünü yoksa aldatıcı bir gösterişten mi ibarettir ve Genel Kurulun ve Meclisin bu mevzudaki faaliyeti akamete mi uğruşturacaktır?

Antlaşmayı en selâhiyetli bir şekilde tefsir edenlerden biri olan L. Lazare Kopelmanas buna inanmıyor ve iki sebep gösteriyor.

Birinci sebep bu mahfuz saha kavramının objektif bir kıstası olmadığı ve bhusus iktisadî ve sosyal sahada müdahale kavramının hiç bir hususî manası bulunmadığıdır. Bir meselenin millî veya milletlerarası mahiyeti hakkında karar verecek olan organlar demek ki tamamen serbest olacaklardır. İkinci sebep (bu nokta üzerinde bugün şiddetli fikir ihtilâfları mevcuttur) hüküm vermekle görevlendirilmiş organların milletlerarası organlar olmalarıdır. Bu 1919 Misakının Cemiyetin Konseyine yetki tanınması ile şeklen benimsemiş olduğu bir hal tarzıdır. Antlaşma bu nokta hakkında hiç bir sarîh hükmü havi değildir. Fakat San-Francisco'da cereyan eden münakaşalardan kimsenin devletleri kendi iddialarının doğruluğunu takdirde serbest bırakmadığı anlaşılmaktadır. Bazıları yetkiyi Milletlerarası Adalet Divanına tanımayı teklif etmişlerdir, fakat bu fikir, Divanın mecburî yetkisini dolayısı ile kabul etme neticesini doğuracağından kabul edilmemiştir. Daha çok taraftarı olan bir diğer fikir karar verme hakkının bizzat Birleşmiş Milletler Teşkilâtına ve hakikatte defî hangi

organa karşı dermeyan edilmişse o organa ait olacağını ileri sürmüştür.

En doğrusu da bu idi ve M. Kopelmanas'a inanmak lâzımgelirse hâkim olan düşünce budur.

Şüphesiz bu yetkisizlik def'i hakkında varılacak karar her organın kendi sinesinde kararlarının muteberliği için müracaat ettiği yollara başvurulurak elde edilecektir. Genel Kurul mevcut ve oy veren üyelerin çoğunluğu ile karar verecektir, çünkü ekonomik ve sosyal meseleler 18. maddenin "önemli" diye vasıflandırdığı ve takviye edilmiş bir çoğunluk gerektiren listede mevcut değildirler.

Diğer taraftan def'i E.S.M. in önünde dermeyan edilmiş ise kendi müzakerelerine hâkim olan usule uyarak (m. 67) adi çoğunlukla karar verecektir.

Nazarî olarak, def'inin aynı zamanda Genel Kurul ve Meclis önünde dermeyan edilmesi alınan kararların birbirine zıt bulunması mümkün olabilir. Meclisin ancak Genel Kurul'un otoritesi altında faaliyette bulunacağını söyleyen 60. madde bu zıddiyeti bertaraf eder. Meclisin yetkisi hakkında egemen olarak karar verecek olan Genel Kurul, Meclise kendi görüşünü tahmil edecektir. Bilgin müellif bu müşahedelerinden sathî olarak tetkik edildiği takdirde tehlikeli gözükebilecek olan 2. madde paragraf 7. nin hakikatte E.S.M. sin başarmağa yeltendiği dava bakımından ciddi bir tehlike arzetmediği neticesine varıyor.

Meclis'in Anlaşmaya hürmet göstererek faaliyete yasak edilmiş bir müdahale kisvesi vermiyeceğine ve binaenaleyh devletlerin onun kullanacağı metodları reddetmiyeceklerine inanmak lâzımdır. Kazara bu ret keyfiyeti vukubulursa, bahis mevzuu meselenin mahiyeti hakkında bir hükme varmak Meclise ait olacağından, Meclis kendi kendisini nakzretmemek için meseleyi daima milletlerarası bir mesele olarak mütalâa etmekte devam edecek ve münakaşa mevzuu bir saha böylece devletler hukuku sahasına ilhak edilmiş olacaktır. M. Kompelmanas'ın kendi ifadesine göre 2. maddenin 7. paragrafı ya ölü bir hüküm olarak kalacak yahut da devletlerarası hukuk sahasının genişlemesi neticesini tevhit edecektir. Biz, Antlaşmanın bu "nikbin" tefsirinin San-Francisco müzakerelerinin niyetlerine teta-buk ettiği hususunda o kadar emin değiliz. Tereddüt için bazı sebepler mevcuttur.

Önce, bütün Teşkilât devletlerin egemen eşitlikleri prensibi üzerine müessesdir ve yüklendiği vecibelerin mahiyet ve şumulünü kendisinin tesbit etmesi egemen devletin bir imtiyazıdır. Lotus davasında, Daimî Adalet Divanının belirttiği gibi "devletlerin bağımsızlıklarına tahditler mütalâa edilemez." İkinci olarak, Antlaşma, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, hiç

bir organına kendi hükümlerini tefsir hususunda umumî bir yetki tanımadığıdır ve değişiklikler yapılması hakkındaki resmî prosedür dışında devletlerin Teşkilât organlarının haiz oldukları sıfatın aynı ile bu tefsir yetkisine niçin malik olmayacaklarını anlamak güçtür. Nihayet Misakin Cemiyetin Konseyine yetki veren Antlaşmanın 2. maddesinin 7. paragrafı arasındaki tahrir farkı her halde kasdî bir şekilde vukubulmuştur. Devletlerin iyi niyetlerinden de pek emin değiliz ve kendi münhasır sahalарının tesbiti işini Birleşmiş Milletler Teşkilâtı organlarına bırakacaklarını da hiç sanmamaktayız. Bu bakımdan endişe verici birkaç emare mevcuttur.

1946 da Amerika Birleşik Devletleri, Statününün 36. maddesinin 2. paragrafında derpiş edilen prosedür gereğince Divanın mecburî kaza yetkisine iştirak ettikleri zaman bu kaza sahasından "Birleşik Devletler tarafından tayin edilecek olan (as determined by the U. S.) iş meseleleri hariç kılınışlardır. Amerikan Senatosu, Connally değişikliğine bu altı kelimeciği ilâve suretiyle bir meselenin millî mi yoksa milletlerarası mı olduğuna yalnız ve yalnız Vaşington hükümetinin karar verebileceğini tebarüz ettiriyordu. Daha yakın bir tarihte, 1948 de, Fransa Divanın mecburî kazasına iştirakini yenilerken "Fransız Cumhuriyeti Hükümetinin müतालâa edeceği üzere kendi millî kaza yetkisine taallûk eden meseleleri" mahfuz kılıyordu. M. Koplmanas'a şu bakımdan hak verilebilir ki fiiliyatta ve bugüne kadar, iktisadî ve ekonomik sahada (mahfuz saha def'i) bir engel teşkil etmemiştir. Malûmdur ki E.S.M. var olduğu üç sene zarfında O.M.S., O.I.R. veya O.M.I. gibi yeni teşekküller Avrupa, Asya ve Uzak-Şark, Lâtin-Amerika için mıntakavî iktisadî komisyonlar tesis ederek; Havana'da 23 Kasım 1947 - 24 Mart 1948 e kadar devam eden Dünya Ticaret Konferansı tophıyarak, az gıda alan çocuklar için bir yardım fon'u kurarak, uyuşturucu maddelerin kontrolünü yeniden teşkilâta bağhyarak v.s., v.s. muazzam bir faaliyette bulunmuştur. İmdi, bunların hiçbirisi vesilesi ile E.S.M. devletlerin bir millî yetki def'ileri ile karşılaşmamıştır. Muhakkak ki yenmesi icabeden güçlükler çok ve önemli olmakla beraber başka cinsten idiler. Bir devlet bu sözde münhasır saha defini dermeyan etmeyi ve Antlaşmayı Meclisin faaliyeti önüne bir engel olarak dikmeyi hiç bir zaman düşünmemiştir.

III

HİMAYE ORGANI OLARAK EKONOMİK VE SOSYAL MECLİS

Antlaşmanın üzerinde en fazla ısrarla durduğu prensiplerden biri ferdi haklara hürmete taallûk eden prensiptir.

Antlaşma bu prensibi Dibacesinde ilân eder ve bir çok vesilelerle tekrarlar (madde 1, 13, 55, 62, 68, 76).

Hatta 68 inci madde "insan haklarında terakki" den bahseder ki, bu da bu hakları sadece ilân değil yaymak da icab ettiğini gösterir.

Antlaşma, sosyal felsefesini dahi belirterek himaye etmek istediği insan haklarını eşitlik fikrinin hükmü altında takdim eder. Varması gözetdiği ideal, ırk, cins, dil din bakımından fark gözetmeme idealidir. Fark gözetmeme meselesi 1919 da da bahis konusu edilmiş ve ırk, din, dil azınlıklarına bir himaye sağlanarak cezri bir şekilde halledilmiştir. Her ne kadar zekice kurulmuşsa da sistem bazı sukutu hayaller tevlit etmiştir. Bu sebeple 1945 de terkolundu ve cihanşümul mahiyette bir formül kabul olundu. Bu formüle tevfikan Birleşmiş Milletler zaman ve mekân farkı gözetmeksizin insan haklarına ve ana hürriyetlere bilfiil hürmet edilmesini sağlayacaklardır. Fakat sistemin bütün dünyaya şâmil kılınmasının bir mahzuru vardır. 1919 da inşa edilen organik ve enstitüsyonel bina yıkılmakta ve yerine birşey konulmamaktadır. Böylece onu işletecek bir husus düşünülmeden çıplak bir prensip karşısında bulunuyor. Bu, yetkili milletlerarası organın serbestisinin ve oynayacağı rolün ne kadar mühim olacağını gösterir. İmdi, temel insan haklarına fiilen hürmeti sağlamakla antlaşma tarafından vazifeli kılınan (m. 62 parag. 2) Ekonomik ve Sosyal Meclistir. Demek ki, E.S.M. himaye sistemini istediği gibi kuracaktır. Bu bakımdan meclisin haiz olduğu yetki iki şayanı dikkat vasıf arz etmektedir.

Bu önce, bizatihi bir yetki olup hariçten gelen bir yetki değildir. İşaret etmiştik, E. S. M. nin yetkisi iktisadî ve sosyal sahada Genel Kurulun yetkisi ile kaynaşmaktadır.

Denilebilir ki, Meclis, icra ve etüd organı bulunduğu Genel Kurulun bir nevi umumî vekâleti sayesinde faaliyette bulunmaktadır. Fakat burada hususî bir metin mevcuttur ve 62. maddenin 2 inci paragrafı insan hakları mevzuunda Meclise doğrudan doğruya yetki tanımaktadır. Böylece insan hakları mevzuu 55 inci maddede sayıldıkları halde 62. maddede bahisleri geçmeyen iktisadî ve sosyal, hayat seviyesi, tam çalışma v. s. gibi meselelerden açıkça ayrılmaktadır.

İkinci olarak, Meclisin yetkisi, teorik bakımdan hudutsuz bir yetkidir. Şu bakımdan ki, devletlerin "Millî yetkileri" ile çatışmaz. Mevcudiyeti 2. maddenin 7. paragrafında ilân edilmiş ve yukarıda daha etraflıca bahsettiğimiz mahfuz saha, filhakika devletlerin giriştikleri bir taahhüt neticesinde beynelmileleşmiş olanlar müstesna mahiyetleri icabı devle-

tin dahilî kazasına tâbî mese'eleri ihtiva eder. İmdi, şüphe yoktur ki, insan haklarına ve ana hürriyetlere taallûk eden hususta böyle bir taahhüt antlaşmada mevcuttur. Çünkü Birleşmiş Milletler insan haklarına hürmet edeceklerini ve onları koruyacaklarını yedi vesile ile sarahaten taahhüt etmişlerdir. Bu bakımdan insan hakları mevzuu sair iktisadî - sosyal mevzulardan yabancıların kabulü, tarifelerin tesbiti, tam çalışma v. s. gibi aynı hukukî yeniliğe tâbî tutulmamış ve nazariyede iç hukuk meseleleri olarak kalmış olan mevzulardan ayrılmaktadır.

İzah etmekte bulunduğumuz tezi haklı çıkarıcı ilgi çekici bir misal gösterebiliriz. Bu, Genel Kurula, New-York toplantısında 1946 nihayetinde sunulan ve Hint ile Güney Afrika arasında çıkmış olan bir anlaşmazlıktır.

Smuts hükümeti, Güney Afrikada yerleşmiş Asyalıları ve bilhassa Hintlileri gözetken bazı idarî ve teşriî tedbirler ittihaz etmiş ve ırkî salkımlarla bunları ayrı bir statüye tâbî kılmıştır. Hindistan bu fark gözetici muamelenin, Antlaşmanın tanıdığı haklarda eşitlik prensibinin bir ihlâli olduğunu iddia ediyordu. Güney Afrika delegeşi ittihaz olunan tedbirlerin Antlaşmanın 2. maddesinin 7. paragrafı gereğince Güney Afrika Birliğinin münhasıran iç kazasına taallûk eden meseleler oldukları mukabelesinde bulunuyor ve mütalâası alınmak üzere Adâlet Divanına danışılmasını istiyordu. Genel Kurulun meseleyi halle memur ettiği ad hoc komisyon bu vazifeden imtina etmedi ve onu esasında inceledi. Böylelikle komisyon defaten ve zımnen millî yetki def'i reddediyor ve M. Kaeckenbeeck'in ifadesi ile ırk, din farkı gözetilmeksizin insan haklarına hürmet prensibini mutlak bir hak telâkki ederek devletin egemenliğine üstün bir durum ortaya koyuyordu.

Görüldüğü gibi geniş yetkilerle mücehhez kılınan E. S. M. vazifesi ni yapmak için hangi yolu seçecektir?

İnsan Hakları, halen iç nizamda mevcut olduğundan ve bu nizamda tahakkuk sahasına çıktıklarından mesele onları iç sahadan milletlerarası sahaya aktarmaktır.

Mantıkan üç etap düşünölmektedir:

Önce: Değişik insan haklarını sarahatle tarif edecek ve itina ile sayacak milletlerarası bir anlaşma imzalamak lâzımdır.

İkinci olarak: Her devletin bahis mevzuu hakları kendi anayasasına geçireceğine dair gerekli tedbirleri alacağını taahhüt etmesi lâzımdır.

Nihayet: İdarî veya kazaî mahiyette milletlerarası bir teşekkülün artık bu milletlerarası bir kıymet ifade edecek anayasa hukukunun tatbik edilmesine nezaret etmesi lâzımdır. Birinci safha aşılmıştır. Zaten

pek yüklü olan E. S. M. 1946 haziranında, Antlaşmanın 68 inci maddesini tatbiken meseleyi tetkikle vazifeli bir "İnsan Hakları Komisyonu" teşkil etmiştir. Komisyon başkanlığına Bayan Franklin Roosevelt'i ve ikinci başkanlığına M. René Cassin'i seçmiştir. Cenevre toplantısında 1947 senesi sonunda bir Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi tasarısı hazırlamaya muvaffak olmuştur

Bu tasarı, üçüncü toplantısını Paris'te Chaillot sarayında yapan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Fransanın teklif ettiği: Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ismi altında tasvip olunmuştur.

Tasarı 48 müsbet, 8 müstenkif ve sıfır aleyhde olmak üzere pek büyük bir çoğunlukla kabul edilmiştir.

Hukuken Genel Kurulun bir kararı mahiyetini haiz olan Beyannamenin ancak ahlâkî ve felsefî bir kıymeti mevcuttur.

Kaideler tesbit eder, hedefler gösterir fakat devletlere sarîh vecibeler tahmil etmez. Beyannamenin tatbik sahasına konması prosedürün ileriki safhalarından neşet edecektir.

Devletlere hukuken riayet mecburiyetinde taahhütlerde bulunmalarını sağlamak olan ikinci safha halen münakaşa edilmektedir. Mamafih Komisyon, vazifesini tamamlamış ve bir pakt tasarısı hazırlamıştır. Şimdi bu tasarı tatbik olunacak bir antlaşma şeklinde devletlerin tasvibine sunulmak lâzımdır.

Pakt tasarısı beyannameden daha veciz olup himaye edilecek hakların o derece tamam bir sayılışını ihtiva etmemektedir. Belli başlı hakları sağlayan ilk bir sözleşme olarak düşünülmüştür, bunu sonradan başka metinler de takip edecek bunlar beyannamenin değişik maddelerini tatbik sahasına çıkaracaklardır. En sonda ise, ekonomik ve sosyal haklara sıra gelecektir. Paktın beyannameden daha fazla güçlkle karşılaşmasından korkulur.

Mamafih daha şimdiden hususî hukuk kadrosu içinde ilgi çekici neticeler elde edilmiştir. E. S. M. nin talebi üzerine 1947 senesinin ilk haftalarında Paris'te sulh konferansı dolayısıyla toplanmış olan büyük devletler muhtelif barış antlaşmalarının eski düşman devletleri ana insan haklarına hörmet edecekleri taahhüdünde bulunmaya mecbur kılmışlardır. Böylelikle, 12 Şubat 1947 antlaşmalarını imzalarken İtalya, Bulgaristan, Finlandiya, Romanya ve Macaristan kendi hakkı kazalarına tâbi bütün şahısların insan haklarından ve ana hürriyetlerden müstefid olacaklarını taahhüt etmişlerdir. Mezkûr antlaşmaları halen hepsi tastik etmiş olan bu devletler iç hukuklarını milletlerarası taahhütlerine uydurmak mecburiyetindedirler.

Almanya ve Avusturyaya karşı da aynı şekilde davranılacaktır. Öyle ki, eski dünyanın büyük bir kısmı umumî bir pakt daha imzalanmadan sarîh taahhütler altına girmiş olacaktır.

Kontrol sahası olan üçüncü safhaya gelince, bu, ikincisinin aşılması olmasını gerektirir. Bu sebeple ancak istikbal bakımından temenniler mevzuu bahistir. Mamafih komisyon daha şimdiden bazı ilgi çekici tekliflerde bulunarak E. S. M. nin teşkil edeceği bir devamlı komite ve bir İnsan Hakları Divanı kurulmasını istemiştir. Komite arabulucu sıfatı ile hareket edecek ve İnsan Haklarına vuku bulacak ihlalleri inceliyecektir. Muvaffakiyetsizliğe uğradığı takdirde İnsan Hakları Komisyonu meseleyi Divan ve Genel Kurula sevkedecek ve Divanın vereceği kararların tatbikini sağlayacaktır.

Fakat bütün bunlar istikbalde başarılabilecek hususlardır. Doktrinin büyük bir kısmı daha şimdiden ve pozitif hukukun bugünkü durumunda yani antlaşmaya istinaden insan haklarının milletlerarası sahada kontrolünün mümkün olup olmayacağını düşünmüştür.

Profesör Lauterpacht bu hususta 62. maddenin 2. paragrafına istinad etmektedir. Malûmdur ki bu paragraf E. S. M. 'e bu Meclis ile hukukun yekvücut olan İnsan Hakları Komisyonu vasıtasıyla İnsan Haklarını sağlamak gayesiyle tavsiyelerde bulunmasına müsaade eder (Profesörün düşüncesine göre bu hükümde) insan haklarına vuku bulan ihlallerden Komisyonun haberdar olması için kâfi bir hukukî temel mevcuttur.

Profesör Mirkini-Guézevich daha ileri giderek Komisyonun hakları ihlâl edenlere karşı 6. maddede yazılı bir müeyyideye de sahip oldukları kanaatinde. Bilindiği üzere bu madde bir devlet "İşbu antlaşmada ilân edilen prensipleri" ısrarla ihlâl ettiği takdirde Güvenlik Meclisinin tavsiyesi üzerine Genel Kurulun kararı ile Teşkilâttan ihraç edilebileceğine dairdir. İmdi, insan haklarına hürmet muhakkak ki "Antlaşmada ilân edilen prensipler" den biridir. Demek ki bu tahkikat neticesinde Komisyon "ısrarlı bir ihlâl" vuku bulduğu neticesine varırsa M. Mirkine'inin kanaatince ihraç muamelesine tevessül edebilecektir. Komisyon v E. S. M. çok ihtiyatlı davranarak bu telkinlere uymamışlardır. Daha kuruluşunun ilk günlerinden itibaren kendisine bir yığın dilekçe verilen Komisyon "insan haklarına müteallik istekler hakkında tedbir ittihazına hiç bir veçhile yetkili olmadığını" beyan etmiş ve bu beyanı E. S. M. tasvip etmiştir.

Meclis alâyiştan uzak bir prosedür ile iktifa etmiştir. Dilekçeler Genel sekreter tarafından açıklanıyor ve Komisyona sevkediliyor, diğer

taraftan dilekçe verenlerin isimleri ifşa edilmeden hakkında şikâyette bulunulan devlete şikâyetin hülâsası bildiriliyor. Böylelikle, ilgili devlet, tebaalarından bazılarını haleldar ettiğini öğrendiği ve en yüksek milletlerarası otoritelerin haberdar edildikleri bir duruma kendiliğinden çare bulmak mevkiine erişmiş olmaktadır.

Milletlerarası münasebetleri koordine etmesi, ekonomik ve sosyal terakkiyi geliştirmesi ve insan haklarını koruması bakımından Ekonomik ve Sosyal Meclisin yetkilerini bu üçlü sahada tetkimize Birleşmiş Milletler Teşkilâtı mekanizmasındaki sarih durumunu tesbit etmemize de imkân vermektedir.

E. S. M. büyük icrai organ değildir. Barışın esas koruyucusu Güvenlik Meclisidir.

E. S. M. büyük teşrii organ da değildir. Bu E. S. M. 'i tayin eden ve teorik bakımdan kontrol eden Genel Kurulun vazifesidir. E. S. M. tâbi ve ihtisaslaşmış bir organdır ve binaenaleyh şekli ve maddî bakımdan tahdide maruzdur.

Ancak, Bu kayıt mahfuz kalmak üzere, Meclis teşrii ve idarî sahada geniş yetkilere sahip kılınmıştır. Teşrii sahada geniş bir teşebbüs yetkisine malik olup bu yetkiyi eksperlerin teknik çalışmayı hazırlamaları ve komisyonları sinesinde anlaşma vuku bulduğu nisbette faydalı bir şekilde istimal etmektedir. Meclis, fiiliyatta gerek Genel Kurulun gerekse milletlerarası konferansların tasvibine birçok teklifler sunmaktadır.

E. S. M., böylece milletlerarası kanun vazına kararlarının özünü temin etmiş olmaktadır. Her ne kadar daha hukukun şekli bir kaynağı değilse de maddî ve pek velût bir kaynağını teşkil etmektedir. İcrai sahada, iktisadî ve sosyal bakımdan büyük milletlerarası yetkilere maliktir. Yaratılmalarına yardımda bulunduğu kaidelerin icra edilmelerini takip eder. Vücut verdiği veya Birleşmiş Milletler Teşkilâtına bağladığı müesseselere nezaret eder. Koordinasyon temin etmek için kendisi haber toplar, ilgililere haber verir. Ve gayretleri aynı hedefe yöneltmek için alınacak tedbirleri onlara tavsiye eder. Böylelikle hakiki bir dünya iktisadî hükümeti rolünü oynar.... Milletlerarası bünye ile halen yegâne kaabili telif bir hükümet emretmeyen fakat tavsiye ve ilhamda bulunan bir hükümet rolünü...

Görülyor ki E. S. M. Birleşmiş Milletler Teşkilâtında bazı bakımlardan Güvenlik Meclisinininkini aşan pek önemli bir role sahip bulunmaktadır. Filhakika Güvenlik Meclisinin yetkisini ancak istisnai hallerde, milletlerarası kamu nizamına hâlel geldiği zaman istimal etmesine mukabil E.S.M. in faaliyeti normal olarak devamlı bir şekilde vukubulacak

ve daimî bir surette insanî münasebetlerin gelişmesine çalışacaktır.

Öyle görünüyor ki rasyonel sahada Güvenlik Meclisi ile E.S.M. sin mütekabil görevleri arasında hiyerarşik bir nizam tesis edilmeğe kalkın- sa sonuncusu baskın çıkacaktır.

Hayatın yapıcı olarak umumî bir nizama bağlanması davası mu- hakkak ki barışın muhafazası gibi sadece bir polis görevinden daha esas- lıdır. Güvenliğin hakikî temelleri milletlerarası işbirliği sayesinde her- kesin refahı sağlanarak atılabilir. Milletlerin sosyal adalet ve iktisada karşı duydukları arzuları tatmin edildiği nisbette güvenlik de sağlan- mış olur. Antlaşmayı meydana koyanlar bu hakikati tamamen müdrük- tirler ve bunun içindir ki E.S.M. in önemi üzerinde o kadar ısrar etmiş- lerdir.

Bu bakımdan 11/3 No. lu Komitenin raporu, ikinci komisyonda Fransız delegesinin; umumî toplantıda ise Mareşal Smuts'ın demeceleri pek şayanı dikkattir. Fikir, 1946 Ocak ayında Londra'da yeniden ele alınmış ve bir çok delegeler ezcümlü M. Souza - Dantes ve Mr. Bevin E.S.M. in Birleşmiş Milletlerin baş organı olarak telâkki edilmesini ileri sürmüşlerdir.

Hâdisatın bu ümidi yıkıp yıkmadığı ve Birleşmiş Milletler Teskilâ- tının daha ilk toplantısında tezahür eden bir geriliği neticesi, Güvenlik Meclisinin kabul zâfiyetini gösterdiği taleplerle bunalarak müessesenin lojiği bakımından kendisine ait olmayan bir mevki istirdat edip etmedi- ği sorulabilir. Fakat bu husus bizim konumuzun dışındadır.